

The Sociology of Law and the Execution of Multiple Criminal Sentences

Wajiha Kheirkhah Wakilabad^{*}, Abuzar Salarifar^{}**

Mansour Farrokhi^{*}**

Abstract

Justice and crime are two key concepts in legal sociology. The enforcement of multiple criminal sentences in society, from the perspective of legal sociology, is of great importance with the aim of establishing justice, preventing crime, and increasing public safety. By imposing proportionate punishments for each crime, justice is established in society and the repetition of crimes by offenders is prevented. This leads to increased public safety and, by creating deterrence, prevents new crimes from occurring. This research, using a descriptive-analytical method and relying on library resources and legal documents, has examined the issue of multiple offenses and the execution of multiple criminal sentences. This article seeks to examine and analyze the concept of multiple offenses in Iranian law and to explain the requirements and challenges of implementing Article 510 of the Criminal Procedure Code regarding the consolidation of criminal sentences. The findings of the present research show that the implementation of Article 510 of the Criminal Procedure Code and the consolidation of criminal sentences face challenges and ambiguities. Among these challenges, we can mention the lack of determination

^{*} phd candidate of criminal law and criminology, Islamic Azad University, Bandar Abbas Branch, Iran, v.khairkhah273@gmail.com

^{**} Assistant Professor, Department of Law, Islamic Azad University, Bandar Abbas Branch, Bandar Abbas, Iran (Corresponding Author), abuzar.salarifar@gmail.com

^{***} Associate Professor, Faculty of Humanities, University of Hormozgan, Hormozgan, Iran. Iran, mansour.farrokhi@hormozgan.ac.ir

Date received: 05/08/2024, Date of acceptance: 22/10/2024

regarding the institutions of mitigation of punishment and appeal against the issued verdict.

Keywords: Legal Sociology, Execution of Sentences, Crime, Multiple Crimes, Material Multiplicity.

Introduction

In the realm of society, the occurrence of multiple crimes committed by a single individual is an anticipated and probable phenomenon. This can stem from a multitude of factors. For instance, adverse social and economic conditions can propel an individual towards criminal behaviour. Additionally, psychological and personality disorders can also contribute to the recurrence of criminal acts. Furthermore, the shortcomings of rehabilitation systems and the lack of adequate education provided to offenders can heighten the likelihood of recidivism. In instances where an individual perpetrates multiple offenses, the judicial system issues a separate criminal sentence for each of these crimes. This translates to the issuance of multiple sentences for a single individual, which can encompass various punishments such as imprisonment, fines, flogging, etc., depending on the nature and severity of the crimes. However, in certain cases, the legislature has provided for the consolidation of sentences to prevent excessive punishment and the violation of the defendant's rights.

Materials & Methods

This research adopts a descriptive-analytical approach, relying on library resources and legal documents to investigate the subject of plurality of crimes and the execution of multiple criminal sentences.

Discussion & Results

This research delves into the complexities of implementing multiple criminal sentences within the framework of Iranian law, focusing on Article 510 of the Criminal Procedure Code. The study highlights that the implementation of this article, which allows for the consolidation of multiple criminal sentences, encounters various challenges and ambiguities. One of the major challenges lies in the lack of clarity regarding sentence reduction mechanisms and the right to appeal against the verdict issued under Article 510. The absence of specific provisions addressing these aspects creates uncertainty and potential injustice for the convicted individuals.

Additionally, the study identifies limitations imposed on the consolidating authority in terms of delving into the nature of the crime and the inability to acquit the accused as further challenges in the implementation of this article. The research also underscores the significance of understanding the concept of plurality of crimes and its various types within the Iranian legal system. It explores the distinctions between material plurality, moral plurality, and plurality of criminal results, emphasizing the importance of accurate classification for appropriate sentencing. Furthermore, the study provides a comprehensive overview of the legislative history of plurality of crimes in Iran, tracing the evolution of legal provisions from the early 20th century to the present day. It analyses the impact of various legal reforms and amendments on the treatment of multiple offenses, highlighting the ongoing efforts to refine and improve the legal framework. In conclusion, this research sheds light on the complexities and challenges associated with the implementation of multiple criminal sentences in Iran. It calls for addressing the identified ambiguities and limitations in Article 510 to ensure fairness, efficiency, and adherence to the principles of justice in the criminal justice system.

Conclusion

In conclusion, this research sheds light on the significance of Article 510 of the Criminal Procedure Code in addressing the complexities of executing multiple criminal sentences in Iran. It highlights the article's crucial role in promoting judicial efficiency, ensuring fairness in sentencing, and contributing to crime prevention efforts. By enabling the consolidation of multiple convictions and the imposition of a single, proportionate sentence, Article 510 serves as a valuable tool in upholding the principles of justice and facilitating the rehabilitation of offenders. However, the study also underscores the need for further clarification and refinement of Article 510 to address existing ambiguities and challenges. Issues such as the lack of provisions for sentence reduction and the right to appeal, as well as the limitations on the consolidating authority's jurisdiction, require careful consideration and potential legislative amendments. By addressing these concerns, the Iranian legal system can enhance the effectiveness and fairness of its approach to multiple criminal sentences, ultimately contributing to a more just and equitable society.

Bibliography

- Ardabili, Mohammad Ali (2023). *Public Criminal Law*, Tehran: Negahe Moaser Publication [in Persian].
- Azami, Ali Asghar, Heydari, Masoud, & Jafari, Mohammad Javad (2018). "Investigating the Multiplicity of Results and Comparing it with the Multiplicity of Crimes." *Criminal Law Research Quarterly*, 7(25), 159-189 [in Persian].
- Pourbafrani, Hassan (2005). "Plurality and Repetition of Crimes in Iranian Criminal Law." *Modarres Humanities*, 9((Serial 41) Special Issue on Law): 25-46 [in Persian].
- Jafarpour, Elham & Siavoshi, Saman (2020). "Legislative and Executive Challenges of Consolidation of Sentences in the Case of Plurality of Crimes." *Criminal Law and Criminology Studies*, 50(2), 369-392 [in Persian].
- Jafari Langroudi, Mohammad Jafar (2012). *Terminology of Law*, Tehran: Ganje Danesh Library [in Persian].
- Hajilu, Mohammad Bagher (2016). "A Comparative Study of Article 510 of the Criminal Procedure Code of 2014 with Article 184 of the Criminal Procedure Code of Public and Revolutionary Courts of 1999." *Journal of the Faculty of Law and Political Science, University of Tehran*, No. 74 [in Persian].
- Khaleghi, Abolfazl & Mirzaei, Zahra (2021). "Achievements and Challenges of Plurality and Repetition of Crimes in the Law on Reduction of Ta'zir Imprisonment Sentences of 2020 with an Applied Approach." *Legal Civilization Quarterly*, 4(9), 39-56 [in Persian].
- Khaleghi, Ali (2020). *Criminal Procedure Code*, Tehran: Majd Publications [in Persian].
- Danesh Ara, Sajjad & Kazemi, Seyed Sajjad (2022). "A Critical Review of 'Continuous Crime' in Criminal Law and Imamiyyah Jurisprudence." *Comparative Studies of Jurisprudence and Principles of Schools of Thought*, 5(2), 68-85 [in Persian].
- David, René & Jauffret Spinosi, Camille (2020). *An Introduction to Comparative Law and the Two Great Contemporary Legal Systems*, translated by Seyed Hossein Safaei, Tehran: Mizan Publications [in Persian].
- Zeraat, Abbas (2013). "Distinguishing the State of Moral Plurality of Crimes from Similar Titles." *Private Law Studies*, 43(3), 69-87 [in Persian].
- Sheikholeslami, Abbas (2015). *Plurality of Crimes: Theories and Practices*, Tehran: Mizan [in Persian].
- Sabouri Pour, Mehdi & Khalilzadeh, Iraj (2018). "Criminological Analysis of the Customary Penal Code of 1916." *Criminal Law and Criminology Research*, 6(12), 153-182 [in Persian].
- Taheri Nesb, Yazdollah (2002). *Plurality and Repetition of Crimes in Criminal Law*, Tehran: Majd Publications [in Persian].
- Aliabadi, Abdolhossein (2006). *Criminal Law*, 2nd Edition, Tehran: Ferdowsi Publications [in Persian].
- Alibeigi, Abdolsamad (2012). *Criminal Procedure Code*, Tehran: Samt Publications [in Persian].

119 Abstract

Kalantari, Kiumars & Jafarian Souteh, Seyed Hassan (2015). *Plurality of Crimes*, Babolsar: University of Mazandaran [in Persian].

Mohseni, Morteza (2017). *General Criminal Law*, Volume 2, Tehran: Ganje Danesh [in Persian].

Maleki, Ali (2020). "Sentencing for Plurality of Crimes with the Approach of the Law on Reduction of Ta'zir Imprisonment Sentences of 2020." *Ghanoun Yar*, 4(16), 589-609 [in Persian].

Customary Penal Code of 1916 [in Persian].

General Penal Code of 1925 [in Persian].

Islamic Penal Code of 1982 [in Persian].

Islamic Penal Code of 1991 [in Persian].

Islamic Penal Code of 2013 [in Persian].

Law on Reduction of Ta'zir Imprisonment Sentences of 2020 [in Persian].

Criminal Procedure Code of 2014 [in Persian].

Unifying Ruling No. 758 dated 07/04/2017 [in Persian].

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جامعه‌شناسی حقوقی اجرای احکام کیفری متعدد جرم

وجیهه خیرخواه وکیل آباد*

ابوذر سالاری فر**، منصور فرخی***

چکیده

عدالت و جرم دو مفهومی کلیدی در جامعه‌شناسی حقوقی می‌باشند. اجرای کیفری احکام متعدد جرم در جامعه، از منظر جامعه‌شناسی حقوقی، با هدف برقراری عدالت، پیشگیری از جرم و افزایش امنیت عمومی، اهمیت بسزایی دارد؛ زیرا با مجازات متناسب با هر جرم، عدالت را در جامعه برقرار می‌کند و از تکرار جرم توسط مجرمان جلوگیری می‌نماید. این امر باعث افزایش امنیت عمومی شده و با ایجاد بازدارندگی، از وقوع جرائم جدید پیشگیری می‌کند. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای و اسناد قانونی، به بررسی موضوع تعدد جرم و اجرای احکام کیفری متعدد پرداخته است. این مقاله به دنبال بررسی و تحلیل مفهوم تعدد جرم در حقوق ایران و تبیین الزامات و چالش‌های اجرای ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص تجمیع احکام کیفری است. یافته‌های پژوهش پیش و رو نشان می‌دهد که اجرای ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری و تجمیع احکام کیفری، با چالش‌ها و ابهاماتی مواجه است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به عدم تعیین تکلیف در خصوص نهادهای تخفیف مجازات و اعتراض به رأی صادره اشاره کرد. همچنین، محدودیت مرجع تجمیع کننده در ورود به ماهیت جرم و عدم امکان تبرئه متهم، از دیگر چالش‌های اجرای این ماده است.

کلیدواژه‌ها: جامعه‌شناسی حقوقی، اجرای احکام، جرم، تعدد جرم، تعدد مادی.

* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد و اسلامی، واحد بندرعباس، ایران،
v.khairkhah273@gmail.com

** استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بندرعباس، بندرعباس، ایران (نویسنده مسئول)،
abuzar.salarifar@gmail.com

*** دانشیار دانشکده علوم انسانی، دانشگاه هرمزگان، هرمزگان، ایران، mansour.farrokhi@hormozgan.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

۱. مقدمه

در سطح جامعه، وقوع جرائم متعدد توسط یک فرد، پدیده‌ای قابل پیش‌بینی و محتمل است. این امر می‌تواند ریشه در عوامل متعددی داشته باشد. برای مثال، شرایط اجتماعی و اقتصادی نامساعد می‌تواند فرد را به سمت ارتکاب جرم سوق دهد. همچنین، اختلالات روانی و شخصیتی نیز می‌توانند زمینه‌ساز تکرار جرم در یک فرد باشند. علاوه بر این، ضعف نظام‌های بازپروری و عدم ارائه آموزش‌های لازم به مجرمان می‌تواند احتمال تکرار جرم را افزایش دهد. در مواردی که یک فرد مرتکب جرائم متعدد شود، نظام قضایی برای هر یک از این جرائم، حکمی کیفری جداگانه صادر می‌کند. این امر به معنای صدور احکام متعدد برای یک فرد است که می‌تواند به تناسب نوع و شدت جرائم، شامل مجازات‌های مختلفی مانند حبس، جزای نقدی، شلاق و ... باشد. البته در برخی موارد، قانون‌گذار امکان تجمیع احکام را پیش‌بینی کرده است تا از سنگینی مجازات و تضییع حقوق متهم جلوگیری شود.

قانون مجازات اسلامی به مسئله تعدد جرم به عنوان یکی از عوامل تشدید مجازات توجه ویژه‌ای دارد و ماده ۱۳۴ این قانون در این راستا اصلاح شده است. در مواردی که تشدید مجازات به دلیل تعدد جرم اعمال شود، موضوع به ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری ارجاع می‌شود. این ماده به دنبال ارائه راهکاری برای محکوم‌علیه‌هایی است که احکام قطعی برای اتهامات آن‌ها صادر شده، بدون اینکه سایر اتهاماتشان در نظر گرفته شود. ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، تا حدودی بازتاب‌دهنده مقررات ماده ۱۸۴ قانون سابق است، اما نمی‌توان آن را کپی برابر اصل ماده ۱۸۴ دانست. ماده ۵۱۰ کامل‌تر بوده و حاوی نکات جدیدی است که شرایط تجمیع احکام متعدد برای یک محکوم‌علیه را مشخص‌تر می‌کند. با وجود اینکه ماده ۵۱۰ آخرین اراده قانون‌گذار بوده و سعی در رفع نواقص ماده ۱۸۴ قانون پیشین داشته است، اما در برخی موارد نتوانسته به‌طور کامل تعیین تکلیف کند و همین امر منجر به اختلاف نظر در آرای محاکم قضایی شده است (حاجیلو، ۱۳۹۵: ۲۱۱).

۲. جامعه‌شناسی جنایی اجرای احکام متعدد جرم

جامعه‌شناسی حقوقی، به‌عنوان یک حوزه میان‌رشته‌ای، به بررسی تعامل پویای حقوق و جامعه می‌پردازد و با تحلیل تأثیر متقابل این دو نهاد، درک عمیق‌تری از کارکرد قوانین و تأثیر آن‌ها بر جامعه فراهم می‌کند. این رویکرد، در ارزیابی قوانین و اصلاحات حقوقی، از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ زیرا با بررسی اثرات اجتماعی قوانین، زمینه‌ساز اتخاذ تصمیمات آگاهانه‌تر و کارآمدتر در نظام حقوقی می‌شود (داوید و اسپینوزی، ۱۳۹۹: ۲۲-۲۳). از نظر جامعه‌شناسی حقوقی ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، با تمرکز بر تجمیع احکام و اعمال مقررات تعدد جرم، گام‌های مهمی برداشته است؛ نخستین گام را می‌توان در جهت افزایش کارآمدی نظام عدالت کیفری است. این ماده با هدف تسهیل و تسریع در رسیدگی به پرونده‌های کیفری، از طریق کاهش هزینه‌ها و ممانعت از اطاله دادرسی، تدوین شده است. بدین منظور، با تمرکز بر اجرای یکپارچه برنامه‌های اصلاحی و بازپروری در قالب احکام واحد، ضمن جلوگیری از پراکندگی و ناهماهنگی در فرآیند اجرا، بر اثربخشی این برنامه‌ها نیز می‌افزاید. از این رو، اجرای این ماده، موجبات تقلیل هزینه‌های نظام عدالت کیفری می‌شود و ارتقای کارایی آن در ساحت اصلاح و تربیت مجرمان را فراهم می‌آورد. دومین گام را می‌توان برقراری عدالت کیفری و تناسب مجازات دانست. این ماده با تجمیع احکام متعدد اشخاص، از صدور مجازات‌های نامتناسب و غیرمتعادل جلوگیری می‌نماید. درواقع، با اعمال این ماده، قاضی اجرای احکام موظف است در صورت وجود چندین محکومیت قطعی برای یک فرد، آن‌ها را تجمیع کرده و با رعایت مقررات مربوط به تعدد جرم، یک حکم واحد صادر کند. یکی از پیامدهای مهم اجرای ماده ۵۱۰، کاهش احتمال مجازات‌های ناعادلانه است. در برخی موارد، ممکن است یک فرد به دلیل ارتکاب چندین جرم، به مجازات‌های متعددی محکوم شود که در مجموع، بیش‌ازحد سنگین و نامتناسب با جرائم ارتکابی باشند. ماده ۵۱۰ با تجمیع این احکام و اعمال مقررات تعدد جرم، از صدور چنین مجازات‌هایی جلوگیری می‌کند و به برقراری عدالت کیفری کمک می‌کند. علاوه بر این، صدور یک حکم واحد به‌جای چندین حکم متعدد، می‌تواند از برچسب‌زنی منفی مضاعف بر مجرم جلوگیری کند. درواقع، صدور چندین حکم متعدد برای یک فرد، می‌تواند او را به‌عنوان یک مجرم حرفه‌ای و خطرناک معرفی کند و بازگشت او به جامعه را دشوار سازد. اما با صدور یک حکم واحد، این برچسب‌زنی منفی کاهش می‌یابد و فرد می‌تواند با امید بیشتری به اصلاح و بازگشت به جامعه بپردازد. سومین گام را

می‌توان در حوزه پیشگیری از وقوع جرم دانست. این ماده با تجمیع احکام و اعمال مجازات‌های متناسب با جرائم ارتكابی، از یک‌سو اثر بازدارندگی قوی‌تری بر مجرمان بالقوه دارد و از سوی دیگر، با کاهش احتمال تکرار جرم توسط مجرمان محکوم، به پیشگیری از وقوع جرائم بعدی کمک می‌کند. درواقع، اجرای دقیق این ماده می‌تواند به‌عنوان یک عامل بازدارنده قوی در برابر ارتكاب جرم عمل کند و با ایجاد ترس از مجازات‌های سنگین‌تر در صورت تکرار جرم، افراد را از ارتكاب جرم بازدارد. چهارمین گام چهارم را می‌توان در حوزه تأثیر بر مجرمان بررسی کرد؛ ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، با تمرکز بر اجرای عادلانه مجازات‌ها و جلوگیری از مجازات‌های ناعادلانه، می‌تواند احساس بی‌عدالتی در مجرمان را کاهش دهد. این ماده با تجمیع احکام و اعمال مقررات تعدد جرم، از صدور مجازات‌هایی که بیش از حد سنگین و نامتناسب با جرم هستند، جلوگیری می‌کند. این امر می‌تواند به مجرمان نشان دهد که نظام عدالت کیفری به دنبال اجرای عدالت است و مجازات‌ها بر اساس شدت جرم تعیین می‌شوند. درنتیجه، این ماده می‌تواند به کاهش احساس بی‌عدالتی در مجرمان و افزایش پذیرش مجازات توسط آن‌ها کمک کند، که خود زمینه‌ساز اصلاح و بازپروری آن‌ها خواهد بود.

۳. تعدد جرم و انواع

تعدد جرم به شرایطی اشاره دارد که یک فرد بیش از یک جرم مرتکب می‌شود. این مفهوم در قانون مجازات اسلامی، به‌ویژه ماده ۱۳۴، موردبررسی قرار گرفته و بر اساس نوع و تعداد جرائم، مجازات‌های متفاوتی تعیین شده است. تعدد جرم به سه دسته اصلی تقسیم می‌شود: تعدد مادی، تعدد معنوی و تعدد نتایج مجرمانه.

۱.۳ تعدد مادی جرم

تعدد مادی جرائم که با نام‌های تعدد واقعی، عینی و حقیقی نیز شناخته می‌شود، به ارتكاب بیش از یک جرم توسط یک شخص اشاره دارد. در این حالت، بین زمان وقوع هر یک از جرائم تا صدور حکم قطعی برای آن‌ها، هیچ فاصله‌ای وجود ندارد. به بیان دیگر، تعدد مادی زمانی رخ می‌دهد که شخصی مرتکب دو یا چند جرم شود، به‌طوری‌که جرم دوم یا جرائم بعدی قبل از صدور حکم قطعی برای جرم اول اتفاق بیفتند (کلاستری و جعفریان سوتنه،

۱۳۹۴: ۶۳-۶۴). به‌طور کلی ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی در مورد تعدد جرائم مادی، قواعد مربوط به مجازات را بر اساس تعداد جرائم و با در نظر گرفتن مجازات اشد تعیین می‌کند. تشخیص تعدد مادی در بسیاری از موارد واضح است، اما در برخی موارد ممکن است با عناوین جزایی مشابه اشتباه گرفته شود. در ادامه به بررسی این موارد و تمایز آنها از تعدد مادی می‌پردازیم.

عنوان مجرمانه خاص قانونی برای مجموع جرائم ارتكابی: در تبصره ۲ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی آمده است که اگر قانون‌گذار برای مجموعه‌ای از جرائم که با یکدیگر ارتباط دارند، یک عنوان مجرمانه خاص در نظر گرفته باشد، دیگر نیازی به اعمال قواعد تعدد جرم نیست و مرتکب فقط به مجازات همان عنوان مجرمانه خاص محکوم خواهد شد. در این خصوص، حقوقدانان نظرات مختلفی دارند. برخی آن را از مصادیق تعدد اعتباری جرم می‌دانند، در حالی که برخی دیگر معتقد به تعدد واقعی جرم هستند. همچنین، برخی دیگر معتقدند که اگرچه تعدد جرم به صورت واقعی یا معنوی ممکن است اتفاق بیفتد، اما قانون‌گذار به‌طور معمول، اعتقاد به تشدید مجازات ندارد و مجازات قانونی مقرر را برای آن کافی می‌داند.

خلط جرائم «مستمر به عادت» و «مرکب» با «تعدد مادی جرم». به دلیل شباهت‌هایی که بین برخی جرائم وجود دارد، ممکن است اشتباهاتی در تفکیک آنها رخ دهد. در این میان، خلط جرائم «مستمر به عادت» و «مرکب» با «تعدد مادی جرم» از جمله اشتباهات رایج است. تفاوت جرم مستمر از تعدد مادی، در استمرار رفتار مجرمانه در طول زمان برای تحقق جرم مستمر است. در جرم مستمر، زمان به عنوان عنصری اساسی در وقوع جرم، نقشی کلیدی ایفا می‌کند، در حالی که در تعدد مادی، چند عمل مجرمانه مجزا رخ می‌دهد. به عبارت دیگر، ارتکاب برخی جرائم، منوط به تداوم رفتار مجرمانه در طول زمان است. در واقع، زمان به عنوان عنصری اساسی در این جرائم، نقشی کلیدی در تحقق آنها ایفا می‌کند. به این نوع جرائم، جرم مستمر یا جرم متمادی اطلاق می‌شود (دانش آرا و کاظمی، ۱۴۰۱: ۶۹-۷۰). برخی جرائم مانند حبس غیرقانونی و پوشیدن لباس نظامی، ذاتاً مستمر هستند. به این معنا که تحقق این جرائم نیازمند استمرار رفتار مجرمانه در طول زمان است و انجام یک بار این اعمال، جرم محسوب نمی‌شود؛ بنابراین، اگر شخصی در دو روز متوالی از لباس نظامی استفاده کند یا فردی را به مدت سه روز متوالی حبس نماید، عمل او تعدد مادی محسوب نمی‌شود؛ زیرا در هر دو مورد، یک فعل واحد با استمرار در زمان رخ داده

است و عناصر تشکیل‌دهنده جرم در یک عمل واحد تجميع شده‌اند. تفاوت جرم به عادت با جرم مادی را می‌توان این‌گونه تشریح کرد که جرم به عادت یا جرم اعتیادی، نوعی جرم است که در آن، فرد مرتکب رفتارهای مشابهی می‌شود که هر یک به‌تنهایی جرم محسوب نمی‌شوند؛ اما قانون‌گذار زمانی که این رفتارها به مرحله عادت و تکرار مداوم می‌رسند، آنها را جرم تلقی می‌کند (محسنی، ۱۳۹۶: ۳۶۳). رفتارهایی که در پی جرم انگاری شغل یا حرفه خاصی قرار می‌گیرند، مانند دایر کردن مرکز فساد و فحشا، مشمول جرم به عادت یا جرم اعتیادی می‌شوند. در این نوع جرائم، پس از آنکه مجموع اعمال ارتكابی یک عمل واحد را تشکیل دادند و جرم به عادت محقق شد، اعمال بعدی فرد تعدادی از یک جرم واحد محسوب شده و مقررات تعدد جرم در مورد آنها جاری نخواهد شد. سومین تفاوت را می‌توان در تفریق جرم مرکب از تعدد مادی دانست؛ جرم مرکب نوعی جرم است که از مجموعه‌ای از رفتارهای مجرمانه غیرمشابه تشکیل می‌شود. این رفتارها به‌تنهایی جرم محسوب نمی‌شوند، اما هنگامی که در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، جرم به‌طور کامل تحقق پیدا می‌کند. به‌عنوان مثال می‌توان به جرم کلاهبرداری اشاره کرد. در صورتی که شخصی با جعل عنوان، مال فردی را ببرد، مجموع رفتارهای ارتكابی او (جعل عنوان و بردن مال) یک جرم واحد (کلاهبرداری) را تشکیل می‌دهند؛ بنابراین، بحث تعدد جرم در این مورد منتفی است.

۲.۳ تعدد معنوی

تعدد معنوی جرم که به تعدد مفادی یا روانی نیز معروف است، به حالتی اطلاق می‌شود که یک رفتار واحد، واجد عناوین مجرمانه متعدد باشد. به عبارت دیگر، در این حالت، شخص درواقع یک عمل انجام داده است، اما این عمل از نظر قانون، واجد دو یا چند وصف مجرمانه است. به بیان دیگر، در تعدد معنوی یک رفتار از سوی مرتکب در عالم خارج تحقق می‌یابد، با این وجود رفتار او ذیل عنوان چند عنوان جزایی قرار می‌گیرد. گاهی اوقات در تشخیص اینکه یک جرم مشمول تعدد معنوی است یا تعدد مادی، تردید ایجاد می‌شود. دلیل این تردید، شباهت ظاهری برخی جرائم از نظر زمان ارتكاب و نوع رفتار مجرمانه است (زراعت، ۱۳۹۲: ۷۲-۷۳). در این گونه موارد، برای تعیین اینکه کدام قاعده (تعدد مادی یا تعدد معنوی) حاکم است، باید به نکات زیر توجه کرد:

تقارن زمانی میان جرم آنی و مستمر. گاهی در حین ارتکاب یک جرم مستمر، جرائم آنی دیگری نیز رخ می‌دهد. به‌عنوان مثال، فردی که با پوشیدن لباس نظامی و جعل هویت مأمور دولتی، خودرویی را توقیف و با تهدید سلاح، اموال سرنشینان را سرقت می‌کند، درواقع علاوه بر جرم مستمر (پوشیدن لباس نظامی)، مرتکب جرائم آنی متعدد دیگری (توقیف غیرقانونی، جعل هویت و سرقت مسلحانه) شده است. در این حالت، تمام این رفتارها در کنار هم، تشکیل تعدد مادی می‌دهند. این تصور که جرم پوشیدن لباس نظامی به دلیل هم‌زمانی با سایر جرائم، تعدد معنوی ایجاد می‌کند، نادرست است. هم‌زمانی ارتکاب جرائم، به‌تنهایی برای تحقق تعدد معنوی کافی نیست و شرایط دیگری نیز باید وجود داشته باشد.

تقارن زمانی میان جرم آنی و به‌عادت. ارتکاب جرم آنی در کنار جرم به‌عادت، می‌تواند بسته به شرایط، به تعدد مادی یا معنوی منجر شود. برای مثال، اگر شخصی با مقام دولتی تماس‌های مکرر بگیرد و در یکی از این تماس‌ها علاوه بر مزاحمت، با الفاظ رکیک به او توهین کند، ممکن است این سؤال پیش بیاید که آیا توهین و مزاحمت (به‌عنوان جرم به‌عادت) تعدد مادی یا معنوی دارند؟ اگر صرف تماس دوم را مزاحمت تلفنی بدانیم، جرم توهین پس از مزاحمت رخ داده و تعدد مادی است. اما اگر هم‌زمان با الفاظ موهن، مزاحمت تلفنی هم اتفاق افتاده باشد، ممکن است تعدد معنوی باشد، زیرا هر دو جرم به یک شخص واحد وارد شده‌اند.

تقارن زمانی میان جرم ساده و مرکب. جرم مرکب، که نیازمند تحقق حداقل دو رفتار است، هیچ‌گاه با جرم ساده تعدد معنوی تشکیل نمی‌دهد، زیرا تعدد معنوی به یک رفتار واحد با عناوین مجرمانه متعدد اطلاق می‌شود. در صورت همراهی جرم مرکب با جرم ساده، اصولاً تعدد مادی رخ می‌دهد. برای مثال، استفاده از سند مجعول به‌تنهایی جرم است، اما اگر منجر به بردن مال دیگری شود، جرم مرکب کلاهبرداری نیز محقق می‌شود که در این حالت، تعدد جرم از نوع مادی است.

لازمه یا مقدمه بودن برای جرمی دیگر. برخی حقوقدانان بر این باورند که اگر جرمی مقدمه یا لازمه جرم دیگری باشد، تعدد معنوی رخ می‌دهد. در رویه قضایی نیز گاهی برای اعمال یک مجازات واحد برای دو جرم مرتبط، از قاعده تعدد معنوی استفاده می‌شود. باین حال، این رویه صحیح به نظر نمی‌رسد، زیرا حتی با هدف اعمال یک مجازات واحد، نباید تعاریف حقوقی را نادیده گرفت (طاهری نسب، ۱۳۸۱: ۱۳۱). بنابراین، نمی‌توان

جرائمی مانند کلاهبرداری، سرقت و ورود به عنف با سرقت و استفاده از سند مجعول با [...] را تعدد معنوی دانست و برای آنها یک مجازات واحد در نظر گرفت. طبق ماده ۱۳۱ قانون مجازات اسلامی، تعدد معنوی به یک عمل واحد با عناوین مجرمانه متعدد اطلاق می‌شود، درحالی‌که در مثال‌های ذکرشده، چند رفتار مجرمانه مجزا وجود دارد که هرچند ممکن است هم‌زمان، هم‌جنس و هم‌مبنا باشند، اما نمی‌توان آنها را تعدد معنوی دانست و باید برای هر یک مجازات جداگانه‌ای در نظر گرفت.

۳.۳ تعدد نتایج مجرمانه

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ برای اولین بار حالتی تحت عنوان «رفتار واحد دارای نتایج متعدد» یا «تعدد نتیجه» را پیش‌بینی کرده است. در این حالت، یک عمل مجرمانه واحد منجر به چندین نتیجه مجرمانه می‌شود. نتیجه در این قانون دو مفهوم دارد؛ مفهوم مادی که به تغییر مادی و قابل لمس در عالم خارج بر اثر رفتار مجرمانه اشاره دارد و مفهوم قانونی که به نقض یک حق، مصلحت یا ارزش اخلاقی موردحمایت قانون‌گذار اشاره دارد (اعظمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۵-۱۸۰) هر جرمی از نظر قانونی دارای نتیجه است، اما از نظر مادی ممکن است نتیجه داشته یا نداشته باشد. در مورد اصطلاح «نتایج مجرمانه متعدد» در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، دو تفسیر وجود دارد. تفسیر اول معتقد است که منظور از «نتایج مجرمانه متعدد»، نتایج متعدد از نظر قانونی است، یعنی یک رفتار واحد واجد چند عنوان مجرمانه می‌شود. تفسیر دوم معتقد است که منظور از «نتایج مجرمانه متعدد»، نتایج متعدد از نظر مادی است، یعنی یک رفتار باعث ایجاد چندین اثر و پیامد مادی و قابل مشاهده در دنیای واقعی می‌شود. با توجه به اینکه مقنن در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی، به «نتیجه» اشاره کرده است، به نظر می‌رسد که منظور مقنن، تفسیر دوم باشد. تمایز بین تعدد معنوی و تعدد نتیجه یکی از نکات مهم در بحث تعدد جرم است. در تعدد معنوی، یک عمل واحد دارای عناوین مجرمانه متعدد است، درحالی‌که در تعدد نتیجه، یک عمل واحد منجر به چندین نتیجه مجرمانه می‌شود. این موضوع، علاوه بر اینکه در میان دکتربین حقوق جزا اختلاف نظر ایجاد کرده است، در رویه قضایی نیز به معضلی تبدیل شده است. برخی از مراجع قضایی به اشتباه تصور می‌کنند که تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی فعلی^۱، ناسخ ماده ۱۳۱ قانون مذکور^۲ است که به تعدد معنوی پرداخته است.

۴. پیشینه تقنینی تعدد جرم در ایران

قانون جزای عرفی مصوب ۱۲۹۵، به‌عنوان اولین قانون ماهوی در سیر تحولات حقوق کیفری ایران، فاقد مبحثی در خصوص تعدد جرم بود. این قانون صرفاً به قاعده جمع مجازات‌ها اشاره می‌کرد و عنوان تعدد جرم را به رسمیت نمی‌شناخت. این امر نشان‌دهنده عدم توجه قانون‌گذار وقت به پیچیدگی‌های نهاد تعدد جرم و تأکید بر مجازات‌های ساده و جمعی بود. این رویکرد، با گذشت زمان و تحولات اجتماعی و حقوقی، نیازمند بازنگری و اصلاح شد (صبوری‌پور و مهدی، خلیل‌زاده، ۱۳۹۷: ۱۷۲-۱۷۵). نخستین مقررات مربوط به تعدد و تکرار جرم در سال ۱۳۰۴ و در قالب قانون مجازات عمومی وضع شد. این قانون، تعدد جرم را به‌عنوان یکی از موارد تشدید مجازات به رسمیت شناخت و میزان محدوده تشدید آن را مشخص کرد. باین‌حال، این قانون در خصوص قلمرو تعدد جرم، ابهامات و چالش‌هایی را به همراه داشت که منجر به اصلاحات بعدی در قانون آیین دادرسی کیفری شد (علی‌آبادی، ۱۳۸۵: ۲۷۲-۲۷۸). در سال ۱۳۱۱، با الحاق سه ماده به قانون آیین دادرسی کیفری، مقررات مربوط به تعدد جرم اصلاح و تکمیل شد. ماده الحاقی به قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۱۳۱۲، به تعدد مادی و واقعی جرم پرداخته و میزان تشدید مجازات را تعیین کرد. باین‌حال، این قانون نیز با ایراداتی مانند عدم وجود سیستم تشدید در مجازات‌ها و عدم توجه به تعداد جرائم ارتكابی روبرو بود. قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲، با تفکیک مواد ۳۱ و ۳۲، به مقررات مربوط به تعدد معنوی و مادی جرم پرداخت. این قانون، در مقایسه با قوانین پیشین، به تعیین دقیق‌تر میزان تشدید مجازات اشد پرداخته و ابهامات موجود در قوانین قبلی را تا حدودی برطرف کرد (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۹۴: ۴۳-۴۵). قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱ و ۱۳۷۰، با الهام از فقه امامیه، تغییرات اساسی در حوزه تعدد جرم ایجاد کرد. در این قوانین، اصل بر جمع مجازات‌ها در هنگام تعدد جرم است، اما در مورد جرائم تعزیری، قاضی می‌تواند با شرایطی از این قاعده عدول کند. این رویکرد، نشان‌دهنده تأثیر فقه امامیه بر قوانین جزایی ایران و تلاش برای تطبیق آن‌ها با موازین شرعی است (پوربافرانی، ۱۳۸۴: ۲۷-۲۸). قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، با تمرکز بر قواعد تعدد جرم در یک فصل مجزا و شرح کامل آن‌ها، گامی مهم در جهت شفاف‌سازی و رفع ابهامات قوانین قبلی برداشت. این قانون، تفاوت تعدد در حدود، قصاص، دیات و تعزیرات را به رسمیت شناخت و در خصوص تعزیرات، معیار تعداد جرائم را مبنای عمل قرار داد.

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹، آخرین اصلاحیه در قوانین کیفری و جزایی ایران، با تعیین بازه مجازات برای جرائم و تأکید بر اعمال حداقل مجازات قانونی، گامی مهم در جهت کاهش جمعیت کیفری و فردی‌سازی مجازات‌ها برداشته است. این قانون با تعیین حداقل و حداکثر مجازات حبس، به قاضی اجازه می‌دهد تا با توجه به شرایط هر پرونده، مجازات مناسب را برای مجرم تعیین کند. همچنین، با وضع ضمانت اجرای انتظامی برای قضات، اجرای اصل اعمال حداقل مجازات قانونی را تضمین کرده است (ملکی، ۱۳۹۹: ۵۹۹-۶۰۰). در حوزه تعدد مادی جرم، این قانون با تعیین حداقل مجازات در جرم واحد و جرائم متعدد، به شفاف‌سازی قوانین قبلی پرداخته است. در صورت ارتکاب جرم واحد، اصل بر اعمال حداقل مجازات قانونی است و قاضی تنها در صورت ذکر دلایل قانونی می‌تواند مجازاتی بیش از حداقل تعیین کند. در تعدد مادی جرم نیز، حداقل مجازات با توجه به تعداد جرائم ارتکابی تعیین می‌شود و قاضی می‌تواند در صورت لزوم، مجازات را تا یک‌چهارم افزایش دهد. قانون کاهش مجازات حبس تعزیری، با تمایز قائل شدن بین تعدد جرم‌های غیر مختلف و مختلف، رویکردی نوین در این زمینه اتخاذ کرده است. در تعدد جرم‌های غیر مختلف، قاضی در تعیین مجازات آزادی عمل بیشتری دارد و الزامی به تشدید مجازات وجود ندارد. این امر نشان‌دهنده توجه قانون‌گذار به شرایط خاص هر پرونده و تلاش برای فردی‌سازی مجازات‌ها است. در نهایت، قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹، با تعدیل مواضع سخت‌گیرانه پیشین، تفکیک مجازات اشد از سایر موجبات، اختیاری کردن تشدید مجازات در تعدد جرم‌های غیر مختلف و اتخاذ سیاست سخت‌گیرانه در زمینه‌های خاص، تحولات مهمی در حوزه تعدد مادی جرم‌های تعزیری ایجاد کرده است (خالقی و میرزائی، ۱۴۰۰: ۴۶-۴۷). این تحولات، نشان‌دهنده تلاش قانون‌گذار برای کاهش جمعیت کیفری، فردی‌سازی مجازات‌ها و تطبیق قوانین با نیازهای جامعه است.

۵. الزامات اجرا

ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، در صورت وجود چند حکم قطعی محکومیت برای یک نفر، امکان تجمع و صدور حکم واحد را با رعایت مقررات تعدد جرم فراهم می‌کند.

۱.۵ قطعیت احکام

وجود احکام محکومیت قطعی متعدد برای محکوم علیه واحد، از شرایط اعمال ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری است. منظور از «حکم قطعی» در ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، احکامی است که در ماده ۴۹۰ همین قانون به عنوان احکام قطعی برشمرده شده‌اند.^۳ پس از صدور حکم نهایی توسط مرجع تجدیدنظر، حکم قطعی و لازم‌الاجرا خواهد شد. با وجود اینکه ممکن است برخی از محکومیت‌های قطعی محکوم علیه واحد اجرا شده باشند، همچنان امکان اعمال مقررات تجميع مجازات‌ها و استفاده از ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری وجود دارد. گاهی اوقات شخص مرتکب جرم، جرم‌های متعددی را انجام داده است و مشخص است که وی مشمول قواعد و ضوابط تعدد جرم خواهد بود اما به این دلیل که دادگاه‌های صالح برای رسیدگی به جرائم ارتكابی از حیث ذاتی با یکدیگر متفاوت هستند این امکان وجود ندارد که به کلیه جرائم در یک دادگاه رسیدگی شود. از این جهت می‌توان اجرایی نمودن شرایطی که در ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری مورد پیش‌بینی قرار گرفته است در حالتی که دادگاه‌های صلاحیت‌دار رسیدگی‌کننده به جرائم از حیث ذاتی با یکدیگر متفاوت باشند قدری پیچیده می‌شود.

اگرچه در برخی موارد، از همان ابتدا مشخص است که متهم مرتکب جرائم متعددی شده و مشمول مقررات تعدد جرم می‌شود، اما به دلیل عدم صلاحیت ذاتی یک دادگاه واحد برای رسیدگی به تمام اتهامات، تجميع رسیدگی به آنها در یک دادگاه امکان‌پذیر نیست (ماده ۳۱۳ ق. آ. د. ک). در مواردی که فردی به جرائم متعددی با صلاحیت‌های ذاتی دادگاه‌های مختلف متهم می‌شود، پرونده هر اتهام برای رسیدگی دقیق و تخصصی به دادگاه صالح مربوطه ارسال می‌شود. با توجه به اینکه هرکدام از محاکم فقط به همان جرمی رسیدگی می‌کنند که صلاحیت ذاتی رسیدگی به آن را دارا هستند؛ این امکان وجود ندارد که قواعد تعدد جرم را در این حالات رعایت نمایند. در هر پرونده، دادگاه موظف است حکم مجازات متناسب با همان اتهام را صادر کند (خالقی، ۱۳۹۹: ۶۱۰). پس از قطعی شدن احکام صادره در خصوص تمام اتهامات، قاضی اجرای احکام کیفری با توجه به شرایط و اوضاع و احوال حاکم و مقررات ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، در خصوص نحوه تجميع مجازات‌ها و تعیین مجازات واحد برای تمام اتهامات تصمیم‌گیری می‌کند. در برخی موارد نیز جرائم متعدد در صلاحیت ذاتی یک دادگاه واحد هستند، اما به دلیل عدم

کشف هم‌زمان یا عدم رسیدگی هم‌زمان به آنها، مقررات مربوط به تعدد جرم رعایت نشده است.

۲.۵ آراء مؤثر

از دیگر شرایط اعمال مقررات تعدد جرم در ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، مؤثر بودن آن در میزان مجازات قابل اجرا است. به عبارت دیگر، اگر اعمال این مقررات در میزان مجازات نهایی تفاوتی ایجاد نکند، قاضی اجرای احکام کیفری مکلف به اعمال آن نیست. صدر ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری به این موضوع اشاره دارد که اعمال مقررات تعدد جرم و تجمیع احکام متعدد، در صورتی واجب‌الاجرا است که در میزان مجازات قابل اجرا مؤثر باشد. به بیان دیگر، در صورتی که تجمیع احکام در مجازات نهایی تفاوتی ایجاد نکند، قاضی اجرای احکام کیفری مکلف به اعمال آن نیست. در نظام حقوق کیفری گاهی اوقات جمع کردن احکام موجب می‌شود که مجازات تخفیف یافته و شرایط را برای محکوم علیه بهتر نماید. اگر همین قاعده را مدنظر قرار داده باشیم و به این ظرفیت قانونی توجه نماییم باید گفت؛ قاضی اجرای احکام کیفری نیز فقط در مواقعی اقدام به رعایت قواعد و ضوابط تجمیع احکام می‌نماید که جمع کردن احکام متعدد موجبات بهتر شدن شرایط به حال محکوم علیه و تساهل و تسامح را برای وی فراهم آورد (خالقی، ۱۳۹۹: ۶۱۲). بر همین مناسبت که گفته می‌شود رعایت قواعد ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری زمانی مجراست که جمع احکام تجمیعی از جمع احکام در حالت مجزا مناسب‌تر به حال محکوم علیه بوده باشد؛ اما آنچه گفته شد مورد تأیید دیوان عالی کشور قرار نگرفت و دیوان در رأی وحدت رویه صادره به شماره ۷۵۸ مورخ ۱۳۹۶/۰۴/۱۳ تفسیر نمود که رعایت ماده ۵۱۰ در تمام موارد الزامی است و نباید آن را مصروف در مواقعی دانست که شرایط را به حال متهم بهتر می‌نماید؛ اما با توجه به اینکه ماده در تأثیرگذاری در اجرا صراحت دارد، موضوع تجمیع باید از احکام صادره قابل اجرا باشد و از آنجا که حکم غیابی زمانی قابلیت اجرا دارد که مهلت‌های قانونی در مورد آن سپری شده باشد، می‌بایست غیابی یا حضوری بودن آراء را نیز در این خصوص مدنظر قرار دهیم.

۳.۵ تعدد جرم

حقوقدانان تعدد جرم را به ارتکاب دو یا چند جرم توسط یک شخص تعریف می‌کنند، بدون آنکه پیش از ارتکاب جرم جدید، برای جرم یا جرائم قبلی خود محکومیت قطعی دریافت کرده باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۱: ۱۶۸). این اتفاق می‌تواند در دو حالت رخ دهد؛ حالت نخست، فاصله زمانی کوتاه بین ارتکاب جرائم است. در این حالت، فاصله زمانی بین ارتکاب جرائم آنقدر کوتاه است که فرصت کافی برای تعقیب و محکومیت متهم پیش از ارتکاب جرم جدید وجود نداشته است. در حالت دوم یا فرار یا عدم کشف جرائم متهم پس از ارتکاب جرم اول متواری می‌شود یا به دلایل مختلف، جرائم او کشف نمی‌شود و درنهایت، بدون محکومیت برای جرائم قبلی، اقدام به ارتکاب جرم جدید می‌کند (اردبیلی، ۱۴۰۲: ۱۷۴). تعدد جرم در سه فرض کلی قابل‌تصور است؛ فرض نخست، ارتکاب چند جرم بدون صدور حکم قطعی است که در این فرض، شخص دو یا چند جرم را مرتکب شده است، اما هنوز برای هیچ‌یک از آنها حکم محکومیت قطعی دریافت نکرده است. فرض دوم عدم اجرای مجازات در برخی جرائم حدی می‌باشد که در این فرض، شخص مرتکب جرم حدی شده؛ اما به دلیل شرایطی مانند عفو یا سقوط مجازات، هنوز مجازات آن جرم اجرا نشده است. فرض سوم را می‌توان انطباق چند عنوان مجرمانه بر یک رفتار دانست که در این فرض، شخص یک رفتار واحد را انجام داده است، اما این رفتار واجد شرایط چند عنوان مجرمانه مختلف است.

در بسیاری از پرونده‌های کیفری، متهم به ارتکاب چندین جرم در زمان‌های مختلف متهم می‌شود. به عبارت دیگر، کشف و تعقیب قضایی جرایم ارتكابی توسط یک فرد، ممکن است در بازه‌های زمانی مختلفی صورت پذیرد. این امر به ویژه در مواردی که جرایم ارتكابی ماهیت پیچیده یا مخفیانه داشته باشند، یا اینکه متهم پس از ارتکاب جرم متواری شده باشد، مشاهده می‌شود. در چنین مواردی، دادگاه مکلف است با رعایت مقررات قانونی، به کلیه جرایم ارتكابی متهم رسیدگی نموده و مجازات متناسب با هر یک را تعیین نماید (خالقی، ۱۳۹۹: ۶۱۰). در صورت ارتکاب جرایم متعدد توسط یک فرد و صدور احکام جداگانه برای هر یک، چنانچه اعمال مقررات مربوط به تعدد جرم در میزان مجازات موثر واقع شود، الزاماً باید ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری اعمال گردد. این ماده با هدف وحدت رویه قضایی و جلوگیری از صدور احکام متناقض، امکان تجمع پرونده‌های مربوط به یک متهم و صدور حکم واحد را فراهم می‌آورد. لذا، در مواردی که اعمال

مقررات تعدد جرم ضروری نباشد، نیازی به استناد به ماده ۵۱۰ نخواهد بود. در مواردی که محکومیت‌ها مربوط به جرائم خفیف و کم‌اهمیت باشند، مجازات‌های تعیین‌شده برای جرائم ارتكابی با یکدیگر تناسب داشته باشند، اعمال مقررات تعدد جرم منجر به تشدید غیرعادلانه مجازات محکوم‌علیه شود؛ قاضی اجرای احکام کیفری می‌تواند با توجه به شرایط و اوضاع و احوال حاکم از اعمال ماده ۵۱۰ خودداری کند و به‌طور جداگانه به هر یک از احکام محکومیت رسیدگی و اجرا کند (علی‌بیگی، ۱۳۹۱: ۸۰).

۴.۵ عدم ورود ماهوی به پرونده

مطابق ماده ۵۱۰، دادگاهی که صلاحیت ورود به پرونده را یافته، صرفاً مجاز به بررسی وقوع یا عدم وقوع جرم است و ورود ماهوی به پرونده به منظور تعیین مجازات خارج از حیطه اختیارات آن می‌باشد. بدین معنا که فرآیند رسیدگی به جرم و تعیین مجازات در دو مرحله مجزا صورت می‌پذیرد و هر یک از این مراحل مستلزم صلاحیت خاص و طی تشریفات قانونی مربوط به خود می‌باشد. با توجه به اصل عدم تکرر رسیدگی و اینکه رسیدگی به وقوع یا عدم وقوع جرم پیشتر توسط دادگاهی صالح انجام شده است، تکرار این مرحله از رسیدگی از نظر حقوقی توجیه‌پذیر نیست. لذا حکمت وضع ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، تعیین مجازات صحیح و متناسب با جرائم ارتكابی، به ویژه در مواردی است که تعدد جرم مطرح باشد. این ماده با هدف وحدت رویه قضایی و جلوگیری از صدور احکام متناقض، امکان تجمیع پرونده‌های مربوط به یک متهم و صدور حکم واحد را فراهم می‌آورد.

در صورت احراز غیرقانونی بودن مشهود و موثر رأی صادره در پرونده‌های تجمیع و تردید در مجرمیت محکوم‌علیه، دادگاه تجمیع‌کننده با چالش قابل توجهی مواجه می‌شود. علیرغم فقدان آرای قضایی پیشین در این خصوص، می‌توان استدلال کرد که دادگاه می‌تواند مجرمیت محکوم‌علیه را نقض کند. با این حال، ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، دادگاه تجمیع‌کننده را از ورود ماهوی به پرونده منع کرده و امکان چنین نقضی را محدود می‌نماید. لذا، در این شرایط، دادگاه باید با تفسیر دقیق ماده ۵۱۰ و سایر مواد مرتبط، ضمن رعایت اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، تصمیم مناسب و عادلانه اتخاذ نماید (جعفرپور و سیاوشی، ۱۳۹۹: ۳۷۳-۳۷۵). در این گونه موارد اگر قاضی رسیدگی‌کننده اعتقاد دارد که رأی صادره از توجیه قانونی برخوردار نیست می‌تواند از روش‌های اعتراض

جامعه‌شناسی حقوقی اجرای احکام کیفری ... (وجیهه خیرخواه وکیل آباد و دیگران) ۱۳۵

به رأی مثل ماده ۴۷۷ و اطلاع دادن به رئیس قوه قضائیه استفاده نماید. لذا در این گونه موارد وظیفه و حق دادگاه تجمیع کننده مطابق با ماده ۵۱۰ تنها تجمیع کردن آراست و امکان بیشتری به دادگاه داده نشده است. دادگاه می‌بایست آرا را تجمیع نموده و سپس مراتب را به قاضی اجرای احکام اطلاع دهد. قاضی اجرای احکام در این موارد مستند به ماده ۴۹۱ قانون آیین دادرسی کیفری مراتب را به دادگاه صادرکننده رأی قطعی اطلاع خواهد داد.

۶. نتیجه گیری

تعدد جرم به وضعیتی اطلاق می‌شود که فردی مرتکب چند جرم شده و در زمان دستگیری، برای همه جرائم مورد محاکمه قرار می‌گیرد. این موضوع برای مقامات قضایی و قانون‌گذاری حساسیت ایجاد می‌کند، زیرا ارتکاب جرائم متعدد، نظم و امنیت جامعه را به چالش می‌کشد. نکته مهم در تعدد جرم این است که متهم برای هیچ‌یک از جرائم قبلی محاکمه یا مجازات نشده باشد. قانون آیین دادرسی کیفری با تأسیس موضوع تجمیع احکام محکومیت متعدد، به اجرای احکام کیفری متعدد پرداخته است. ماده ۵۱۰ این قانون، مبنای قانونی موجود در نظام حقوقی ایران برای اجرای آراء در خصوص احکام کیفری متعدد است و نحوه اجرای این احکام را مشخص می‌کند. این ماده به قاضی اجرای احکام اجازه می‌دهد تا در صورت وجود شرایط خاص، احکام متعدد را تجمیع کرده و به صورت یک حکم واحد اجرا کند.

اجرای ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری و تجمیع احکام محکومیت متعدد، مستلزم رعایت چهار شرط اساسی است. شرط نخست آنکه، امکان اعمال مقررات تعدد جرم باید وجود داشته باشد، به این معنی که اگر احکام نشان‌دهنده ضرورت رعایت این مقررات نباشند، نیازی به اعمال ماده ۵۱۰ نیست. مواردی مانند جرائم کم‌اهمیت، تناسب مجازات‌ها و تشدید غیرعادلانه مجازات، از مصادیق عدم نیاز به اعمال این ماده هستند. در چنین شرایطی، قاضی اجرای احکام می‌تواند به صورت جداگانه به هر حکم رسیدگی کند. شرط دوم، وجود احکام محکومیت قطعی متعدد نسبت به یک فرد از مراجع قضایی مختلف یا واحد است. احکام قطعی به احکامی گفته می‌شود که طبق ماده ۴۹۰ قانون آیین دادرسی کیفری، قابلیت تجدیدنظرخواهی ندارند. حتی اگر برخی از این احکام اجرا شده باشند، امکان تجمیع مجازات‌ها و اعمال ماده ۵۱۰ وجود دارد. اجرای بخشی از مجازات‌ها نیز مانع

اعمال این ماده و تجمیع سایر مجازات‌ها نمی‌شود. شرط سوم، تأثیر اعمال مقررات تعدد جرم در میزان مجازات قابل اجرا است. اگر اجرای ماده ۵۱۰ تغییری در مجازات نهایی ایجاد نکند، توجیهی برای اجرای آن وجود ندارد. همچنین، ممنوعیت اظهارنظر ماهوی توسط مرجع تجمیع کننده احکام، شرط نهایی است. این مرجع تنها صلاحیت تعیین مجازات را دارد و نمی‌تواند در ماهیت جرم و اثبات آن دخالت کند یا متهم را تبرئه نماید. هدف از تصویب ماده ۵۱۰، تعیین مجازات صحیحی است که به دلیل محدودیت‌های قانونی اعمال نشده است. شرط چهارم در اجرای ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، ممنوعیت اظهارنظر ماهوی توسط مرجع تجمیع کننده احکام است. به عبارت دیگر، مرجع قضایی که صلاحیت اعمال ماده ۵۱۰ را دارد، تنها می‌تواند در مورد تعیین مجازات تصمیم‌گیری کند و حق ورود به ماهیت جرم و اثبات آن را ندارد. این مرجع نمی‌تواند متهم را تبرئه کند یا در مورد وقوع جرم اظهارنظر کند.

ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، به عنوان مبنای قانونی اجرای مجازات‌های متعدد کیفری، در برخی موارد دارای ابهاماتی است و نیاز به اصلاح دارد. این ماده در خصوص نهادهای حقوقی مانند تخفیف مجازات و امکان اعتراض، سکوت کرده است. درحالی‌که مراجع کیفری در دو مرحله اثبات جرم و تعیین مجازات فعالیت می‌کنند، ماده ۵۱۰ تنها به مرحله تعیین مجازات مربوط می‌شود و هرگونه ورود به ماهیت جرم را ممنوع می‌کند. ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری، به عنوان مبنای قانونی اجرای مجازات‌های متعدد کیفری، در برخی موارد دارای ابهاماتی است و نیاز به اصلاح دارد. این ماده در خصوص نهادهای حقوقی مانند تخفیف مجازات و امکان اعتراض، سکوت کرده است. درحالی‌که مراجع کیفری در دو مرحله اثبات جرم و تعیین مجازات فعالیت می‌کنند، ماده ۵۱۰ تنها به مرحله تعیین مجازات مربوط می‌شود و هرگونه ورود به ماهیت جرم را ممنوع می‌کند. با توجه به این محدودیت، امکان تبرئه متهم در این مرحله وجود ندارد، اما این پرسش مطرح می‌شود که آیا مرجع صالح می‌تواند مجازات را تخفیف دهد؟ همچنین، در مورد امکان اعتراض به رأی صادره ابهامات زیادی وجود دارد. ماده ۵۱۰ در این خصوص سکوت کرده است و این سکوت، با توجه به اهمیت حقوق دفاعی متهم، قابل اغماض نیست. بهتر است با توجه به ورود محکوم علیه به مرحله جدیدی از رسیدگی، امکان اعتراض به رأی صادره برای او فراهم شود. این امر می‌تواند به تضمین حقوق دفاعی متهم و اجرای عدالت کمک کند.

جامعه‌شناسی حقوقی اجرای احکام کیفری ... (وجیهه خیرخواه وکیل آباد و دیگران) ۱۳۷

اصلاح این ابهامات در ماده ۵۱۰، می‌تواند به اجرای دقیق‌تر و عادلانه‌تر مجازات‌های متعدد کیفری منجر شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. الف هرگاه جرائم ارتكابی مختلف نباشد، فقط یک مجازات تعیین می‌شود و در این صورت، دادگاه می‌تواند مطابق ضوابط مقرر در این ماده که برای تعدّد جرائم مختلف ذکر شده، مجازات را تشدید کند.
۲. در جرائم موجب تعزیر هرگاه رفتار واحد، دارای عناوین مجرمانه متعدد باشد، مرتکب به مجازات اشد محکوم می‌شود.
۳. ماده ۴۹۰ قانون آیین دادرسی کیفری: آراء کیفری در موارد زیر پس از ابلاغ به موقع اجراء گذاشته می‌شود:
الف. رأی قطعی که دادگاه نخستین صادر می‌کند.
ب. رأیی که در مهلت قانونی نسبت به آن واخواهی یا درخواست تجدیدنظر یا فرجام نشده باشد یا درخواست تجدیدنظر یا فرجام آن رد شده باشد.
پ. رأیی که مرجع تجدیدنظر آن را تأیید یا پس از نقض رأی نخستین صادر کرده باشد.
ت. رأیی که به تأیید مرجع فرجام رسیده باشد.

کتاب‌نامه

- اردبیلی، محمدعلی (۱۴۰۲). حقوق جزای عمومی، تهران: نشر میزان.
- اعظمی، علی اصغر، حیدری، مسعود، جعفری، محمد جواد (۱۳۹۷). «بررسی تعدد نتیجه و مقایسه آن با تعدد جرم». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۷(۲۵)، ۱۵۹-۱۸۹.
- پوربافرانی، حسن (۱۳۸۴). «تعدد و تکرار جرم در حقوق کیفری ایران». مدرّس علوم انسانی، ۹(پیاپی ۴۱) ویژه نامه حقوق: ۲۵-۴۶.
- جعفرپور، الهام، سیاوشی، سامان (۱۳۹۹). «چالش های تقنینی و اجرایی تجمیع احکام در فرض تعدد جرم». مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، ۵۰(۲)، ۳۶۹-۳۹۲.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۹۱). ترمینولوژی حقوق، تهران: کتابخانه گنج دانش.

۱۳۸ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۶، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳

حاجیلو، محمدباقر (۱۳۹۵). «بررسی تطبیقی ماده ۵۱۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با ماده ۱۸۴ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸»، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شماره ۷۴.

خالقی، ابوالفتح، میرزائی، زهرا (۱۴۰۰). «دستاوردها و چالش‌های تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ با رویکرد کاربردی». *فصلنامه تمدن حقوقی*، ۴(۹)، ۳۹-۵۶.

خالقی، علی (۱۳۹۹). آیین دادرسی کیفری، تهران: انتشارات مجد.

دانش آراء، سجاد، کاظمی، سید سجاد (۱۴۰۱). «بازخوانی انتقادی «جرم مستمر» در حقوق کیفری و فقه امامیه». *مطالعات تطبیقی فقه و اصول مذاهب*، ۵(۲)، ۸۵-۶۸.

داوید، رنه؛ ژوفره اسپینوزی، کامی (۱۳۹۹). *درآمدی بر حقوق تطبیقی و دو نظام بزرگ حقوقی معاصر*، ترجمه سید حسین صفایی، تهران: نشر میزان.

زراعت، عباس. (۱۳۹۲). «تمایز حالت تعدد معنوی جرائم از عناوین مشابه». *مطالعات حقوق خصوصی*، ۴۳(۳)، ۶۹-۸۷.

شیخ الاسلامی، عباس (۱۳۹۴). *تعدد جرم: نظریه‌ها و رویه‌ها*، تهران: میزان.

صبوری‌پور، مهدی، خلیل‌زاده، ایرج (۱۳۹۷). «تحلیل کیفرشناختی قانون جزای عرفی مصوب ۱۲۹۵ شمسی». *پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی*، ۶(۱۲)، ۱۵۳-۱۸۲.

طاهری‌نسب، یزداله. (۱۳۸۱). *تعدد و تکرار جرم در حقوق جزا*، تهران: انتشارات مجد.

علی‌آبادی، عبدالحسین (۱۳۸۵). *حقوق جنایی*، چاپ دوم، تهران: انتشارات فردوسی.

علی‌بیگی، عبدالصمد (۱۳۹۱). *آیین دادرسی کیفری*، تهران: انتشارات سمت.

کلانتری، کیومرث، جعفریان سوته، سید حسن (۱۳۹۴). *تعدد جرم*، بابل‌سر: دانشگاه مازنداران.

محسنی، مرتضی (۱۳۹۶). *حقوق جزای عمومی*، جلد دوم، تهران: گنج دانش.

ملکی، علی (۱۳۹۹). «کیفرگذاری تعدد جرم با رویکرد قانون کاهش مجازات حبس تعزیری ۱۳۹۹». *قانون یار*، ۴(۱۶)، ۵۸۹-۶۰۹.

اسناد

قانون جزای عرفی مصوب ۱۲۹۵

قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۶۱

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰

قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲

جامعه‌شناسی حقوقی اجرای احکام کیفری ... (وجیهه خیرخواه وکیل آباد و دیگران) ۱۳۹

قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب سال ۱۳۹۹

قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲

رای وحدت رویه صادره به شماره ۷۵۸ مورخ ۱۳۹۶/۰۴/۱۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی